

Ольга Кириленко

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Віталія Фізер

студентка гр. ПОФГзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

БОРГОВА ПОВЕДІНКА ТА ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

Боргова поведінка свідчить про ставлення до боргових зобов'язань. Заборгованість породжує процентні витрати та пов'язана з фінансовими труднощами, а її зростання може погіршити добробут. Боргова поведінка населення є потужним макроекономічним індикатором. Розуміння того, як люди запозичують кошти, дозволяє прогнозувати системні ризики, адже надмірна закредитованість домогосподарств може призвести до банківської кризи та рецесії. Також розуміння боргової поведінки дозволяє регулювати сукупний попит (кредити стимулюють споживання) та розробляти державну політику, оскільки розуміння реальних причин боргів (вимушені вони чи інвестиційні) допомагає уряду створювати ефективні соціальні та фінансові програми.

Для фінансових установ розуміння боргової поведінки є базою для створення клієнтоорієнтованих продуктів, оскільки це дозволяє банкам краще оцінювати кредитні ризики, враховуючи не лише доходи, а й поведінкові зразки позичальника, а також допомагає розробляти інструменти рефінансування та реструктуризації для тих, хто потрапив у вимушену боргову залежність.

Отже, розкриття сутності боргової поведінки та механізмів її формування є критично важливим завданням, оскільки цей процес знаходиться на перетині економічної стабільності держави та психологічного добробуту кожної людини.

Наукова праця В. Корнівської та О. Яременко щодо боргів домогосподарств розкриває вплив на розвиток таких тенденцій зростаючої проблеми бідності та збільшення комунальних боргів, які є найбільшими серед боргів перед банківськими установами. Вчені наголошують на тому, що «збільшення боргового тиску домогосподарства» зменшує обсяги споживання та негативно впливає на сукупний попит [1, с. 200].

По своїй суті боргова поведінка є різновидом фінансової поведінки. Визначення боргу, що наводиться у великому тлумачному словнику української мови, звучить як «сума непогашеного боргового зобов'язання» [2, с. 92]. Тлумачний словник економіста (за ред. проф. С. М. Гончарова) визначає борг як «грошову суму, взяту на конкретно визначений термін за певними зобов'язаннями щодо сплати за боргові послуги і з гарантіями на обов'язкове повернення» [3, с. 84]. Водночас в Економічному словнику (за ред. Й. С. Завадського) поняття боргу трактується як «будь-який процес, завдяки якому підприємство одержує готівку або інші кошти в обмін на зобов'язання виплатити договірну суму плюс процент» [4, с. 27].

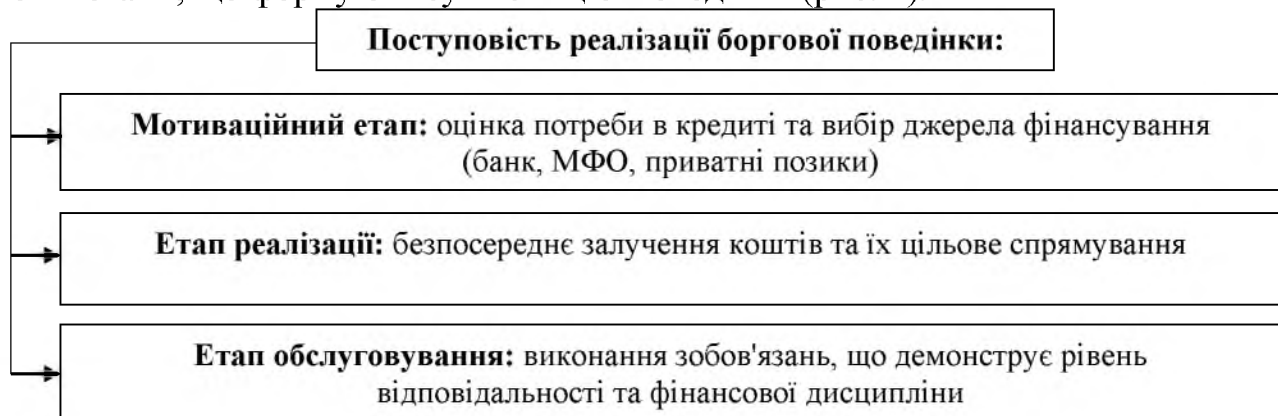
Не зважаючи на те, що поняття боргу наводиться у літературі, використання терміну «боргова поведінка домогосподарств» не є поширеним, однак

зустрічається у працях вчених. Так, боргову (кредитну) поведінку М. Івашенко визначає як «діяльність індивіда, в процесі якої відбувається запозичення коштів на умовах терміновості, зворотності і платності» [5]. Т. Кізіма під борговою поведінкою домогосподарств пропонує розуміти «діяльність членів домогосподарств, у процесі якої відбувається запозичення коштів насамперед на умовах поверненості та строковості, а також (якщо це обумовлено угодою) платності» [6, с. 42].

Отже, боргову поведінку можна вважати науковим поняттям, що відображає систему рішень та дій індивідів щодо залучення, використання та повернення запозичених коштів.

Соціально-економічна природа боргової поведінки є інструментом міжчасового перерозподілу ресурсів. Вона дозволяє населенню споживати блага сьогодні, фінансуючи їх за рахунок доходів, які будуть отримані в майбутньому. Наприклад, це можливість придбання дороговартісних активів (житло, освіта, транспорт) без необхідності тривалого періоду накопичення. Інвестиційна складова у борговій поведінці проявляється в тому, що використання запозичень відбувається для формування людського капіталу або започаткування власного бізнесу.

Базуючись на визначенні поняття боргової поведінки, можна виокремити певні етапи, що формують сутність цієї поведінки (рис. 1).

Рис. 1. Етапи боргової поведінки

Джерело: складено авторами.

Формування боргової поведінки відбувається під впливом певних фінансових звичок людини. Отже, на формування боргової поведінки особи впливають риси характеру, модель поведінки та рівень фінансової грамотності. Серед інших факторів також слід виокремити соціальний тиск та економічну ситуацію в країні.

Оцінка рівня фінансової грамотності населення є не просто статистичним показником, але й виступає в ролі стратегічного інструмента розвитку країни. Проведення оцінки фінансової грамотності дозволяє:

1) визначити реальний рівень знань населення та виміряти ризики, що виникають при недостатньому рівні знань. Така оцінка дозволяє чітко розмежувати, що люди знають теоретично і як вони діють на практиці;

2) прогнозувати боргову поведінку та мінімізувати ризики. Оцінка фінансової грамотності дає змогу передбачити схильність громадян до надмірної закредитованості, оцінити ризики зростання частки неповернених кредитів, а також зрозуміти, чи здатне населення розпізнати фінансові махінації, піраміди або приховані комісії у договорах;

3) створити базис для розробки державних стратегій. Так, на основі оцінки держава має можливість: впроваджувати цільові освітні програми (наприклад, курси фінансової грамотності у школах чи запуск спеціальних інформаційних порталів); ефективно розподіляти бюджетні кошти на підвищення фінансової культури саме туди, де є найбільший провал;

4) оцінити ефективність реформ, які вже впроваджені. Якщо дослідження здійснюється регулярно, то воно дозволяє оцінити динаміку.

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) проводить оцінку рівня фінансової грамотності населення. Оцінка показника ІФГ, яка здійснювалася у 2021 році, показала середній його рівень, який в порівнянні з попередньою оцінкою продемонстрував зростання на 0,7 балів, що є позитивною динамікою. Аналіз даних, зазначених у Звіті ОЕСР показав, що обізнаність населення щодо користування кредитними картками у 2021 році знизилася у порівнянні з 2018 роком на 7 в.п. Аналіз даних про надання переваги певним джерелам кредитування та виявлено що найбільше надається така перевага банкам. Проте з причини низької довіри до банківських установ населення рідко до них звертається, що стає причиною для звернення до інших джерел з сумнівною репутацією.

Список використаних джерел:

1. Корнівська В. О., Яременко О. Л. Борги домогосподарств: світовий досвід реструктуризації та українські реалії. *Проблеми економіки*. 2021. № 2 (48). С. 194–202.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
3. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С. М. Гончарова. К.: Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
4. Економічний словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. К.: Кондор, 2006. 355 с.
5. Іващенко М. В. Мотиви фінансової поведінки домогосподарств та вплив неекономічних чинників на їх характер. URL: http://estetiquement.ru/ejournals/PSPE/2010_4/Ivaschenko_410.htm.
6. Кізіма Т. О. Боргова поведінка домогосподарств: теоретико-методологічний аспект. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/1c8ff129-8e27-4254-a106-c8d6a9666ff2/content>